

שום קשרים עם הנטיות הנפשיות והגופניות אשר נמצאנו בהואדיר-כליות של בנין הלאומים של זמננו, שבני ד' בכליותם ונושאים את שמו על שפתם, בפיהם ובלישונם. על כן חרב תמרב כל התרבות ההגית, ועל משואותיה יתכונ בנין העולם באמת ובעצמ ד'. "והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ד' בראש ההרים ונשא ממעלות ונהרד אליו כל הגוים".

ט

בנין העולם, המתמוטט כעת לרגלי הסערות הנוראות של חרב מלאה דם, דורש הוא את בנין האומה הישראלית. בנין האומה והתגלות רוחה הוא ענין אחר, וכילו הוא מאוחד עם בנין העולם, המתפורר ומצפה לכה מלא אהדות ועליונות, וכל זה נמצא בשמט כנסת ישראל. רוח ד' מלא בה רוח שם מלא בקרבה, ואי-אפשר לרוח אדם, שהרגשת נשמתו פועמת בה להיות שוקט בשעה גדולה זה מבלי לקרא לכל הכחות הצפונים באומה: עורד וקומו על הפקידים. קול ד' קורא כבה ומתוכיח נשמתו ומתנועות החיים אנו מוכיחים אותו: ישראל מוכרה לחשוף את מקור חייו, לעמוד הכן על רגלי אפיו הרחובני. מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו, — "אומה הרוצת אפיה של אלהיה", התרבות העולמית מתחדדת, רוח האדם נחלש, ומחשבים מכסים את כל העמים, "החשד יכסה ארץ וערפל לאומים". והשעה הגיעה, אור עולם, אור אלהים אמת, אור אלהי ישראל, המתגלה על-ידי עמנו עם פלאים, צריך הוא להתגלות בהכרה, וההכרה צריכה לכה באומה פנימה. להכיר את האחדות של כהותה היא, להכיר את ד' השוכן בה. ובהכירה כי יש אלהים בקרבה, תכיר איד לחשוף את מבוע חייה, תדע להעמיד חזון עמדה על מקורה העצמי. לא לשאב מכארות זרים היא קרואה כייאם לדלות ממעמקה. תדלה רצון מעמק תפלתה, חיים מכאב תורתה, אומץ משורש אמונתה. סודו מיושר שללה, גבורה מיעז רוחה, וכל העולה על שפירי שמויה, תכל מרוח אלהים המרחפת על מלא היקום, לזמי בראשית עך אחרית. "כי אני אתכם נאם ד' צבאות, את הדבר אשר כרתי אתכם בצאתכם ממצרים, ודווח עומדת כמתוככם, אל תיראו". כל התרבויות שבעולם יתחדשו על-ידי הדוש רוחנו, כל הדעות יתישרו, כל החיים יאורו בשמחת לידה חדשה בהתקוממותה, כל האמונות ילכשו בגדים חדשים, יסורו את הכבדים הצאזים מעליהן ויתלבשו בלבושי יקר, ינוחו את כל פגול, כל טמא וכל תיעוב שבקרבם, ויתאחדו לינק משלילי אורות הקדש, אשר הוכנו מאז לכל גוי וכל אדם כבאר ישראל. ברכת אברהם לכל גויי הארץ תחל את פעולתה בתקופת נבליזי ועל-יפי יסודה יחל, מתדש. בנינו בארץ-ישראל, תחרכו העלשוי הוא הכנת תחיה חדשה, עמוקה ואופנית, אור הסד עליון מתנוצץ. שם ד' אהיה אשר אהיה תולד ומתגלה. הכי גדיל לאלהינו.

כ"א י"ג ק"ק 133
1911

המלחמה

א

כשיש מלחמה גדולה בעולם מתעורר כח משיח. עת הזמיר הגיע, זמיר עריצים, הרשעים נכחדים מן העולם והעולם מתחבס, וקול חזון נשמע בארצנו. (החריים הנספים בלא משפט, שבתוך המהפכה של שטף המלחמה, יש בה ממדה מיוחדת צדיקים המכפרת, עולים הם למעלה בשורש החיים ועצמות חיותם מביא ערך כללי לטובה ולכרבה אל כלל בנין העולם בכל ערכיו ומובניו.) אח"כ כחום המלחמה מתחדש העולם ברות חדש ורגלי משיח מתגלים בוותר, ולפי ערכת של גודל המלחמה בכמותה ואיכותה ככה תגדל הצפייה לרגלי משיח שבה. מלחמת עולם של עכשיו צפייה נוראה גדולה ועמוקה יש בה, מאורף לכל גלגולי הזמנים ותוראת קץ המגולה של התשיבות א"י.

ח

נכתם עון שופכי הדמים, מלכי ארמה הזדים וכל מרגיזי ארץ. לא יכופר לארץ לדם אשר שופך בה כייאם בדם שופכו, והכפרה מוכרחת לבוא: בטול כללי לכל מכוונת התרבות של עכשיו, עם כל שקרון והרמיזיה, עם כל זורמתן הרעה וארסן הצפוני, כל התרבות, המתהוללת בצלצלי שקרים, מוכרחת להכחז מן העולם, ותחתיה תקום עליונות קדישין. אורם של ישראל יופיע, לכונו עולם בעמים, בעלי רוח חדשה, בלאומים אשר לא רהנו ריק ולא רגזו עוד על ד' ועל משיחו, על אור חי העולם ועל החום והאמונה אשר לכריה עולמיים. וישראל ראה בענינו שלומה רשעים, יצעדו על חרכנם של המתהוללים באלילים החדישים כאשר צעדו על חרכות ככל ואשור העתיקות. אז ידע ויזכה, כי אך בו אל אלהי ישראל מושיעי. ותשועה ד' בא הבא. הנרפת הכח של הגוים, שקיני כוס התרעלה, מוכרחת היא לבא. פתח ד' את אוצרו ויוציא את כלי זעמו, אם עוד תמאמץ אירופא וכל גויה להתזיק מעמד בצביונה, לא באמת ולא בצדקה, את ד' לא ידעו ואת דרכיו לא יחפצו ללכת בהם. מצב זה הוא רגעיי ברגעי התולדה, אור המשובה יופיע בהכרח וישלך איש את אלילי כספו ואת אלילי זמנה, וישוב הכל אל טוב ד'. אז תכחד התרבות ההגית ככל יסודותיה, ספרותיה תיאטרויה וכל מכוונותיה, וכל החקים אשר בהבל ועל יסודם וכל נימוסי-החיים הרעים והחטאים כליל יחלפו. ונשגב ד' לברז ביום הזה, הארץ הרוחני המעשי, אשר בצביונו החיו לא היה יכול לעצור, עם כל תפארת חכמתו, בעד שפך דמים רבים ובעד חרכבו של עולם בצורה איימה כזאת, הרי הוא מוכיח על עצמו, שהוא פסול מעיקרו, "זורד רשעים מרחם תעז מפניו דוברי כוב", מראשית יסודו, וכל מהלכו כלי אינו כייאם צנת שקר ונכלי-רשעים מסוככים.

(א"ל, א"ל, א"ל)

1.3.1 התנ"ך כמקור היסטורי

בחינת מהימנותו של מסמך היסטורי כרוכה בשורה ארוכה של שיקולים. בדיקות והערכות, שעל חלק מהם ננסה לעמוד כאן. נפתח בשאלה: מיהו מידת המהימנות של המקור או החיבור שבתוכו כלול המסמך הנדון? הכרות כודש כלולה בספר עזרא (ובחלקה אף בספר דברי הימים), שהוא חלק מחיבור היסטוריוגרפי רחב יותר, הכולל לפחות את ספרי עזרא ונחמיה, ולדעת כמה חוקרים אף את ספר דברי הימים. כל אלה כלולים בחלק השלישי והאחרון של התנ"ך, הקרוי בתוכם.

הערכת התנ"ך כמקור היסטורי היא נושא למחקר מקיף כשלעצמו, ולא נוכל להרחיב עליו את הייבור כאן. נציין רק, כי עד לעת החדשה נתקבל התנ"ך בדרך-כלל כמקור מהימן בתוקף קדושתו. בעת החדשה, עם התפתחות הגישה המרעית, השתנה היחס לתנ"ך, כמו לחיבורים אחרים ממורשת העולם העתיק. המלומדים החלו לעיין בו בגישה ביקורתית ולבחון את דבריו על-פי ההיגיון, ובמשך הזמן אף להשוותו למידע מקביל ממקורות אחרים.

גישה ביקורתית זו נתקבלה בקרב חוקרים רבים, והביאה בצורתה הקיצונית לירי פקפוק ברוב הדברים המסופרים במקרא. סיפורי המקרא החלו נתפסים כמסורות משוללות כל יסוד היסטורי מציאותי, והרבה מן המוספר בהם נחשב לפרי דמיונם ומגמתם של דורות שחיו זמן רב לאחר התרחשות המאורעות. במאה התשע-עשרה הגיעה "ביקורת המקרא" לשיאה, והבחינה במקרא בין סוגים ספרותיים ובין רבדים המשקפים אמונות ודעות של מחברים ועורכים שונים שחיו בתקופות שונות. המבקרים אף ניסו להסביר את המניעים של בני התקופות המאוחרות (בעיקר בראשית הבית השני). כפי שהם מתבטאים במסופר בחלקים שונים של המקרא. במהלך מלאכת הביקורת הירבו חוקרי המאה התשע-עשרה להטיל ספק במהימנות ההיסטורית של דברי המקרא עצמם. גישה זו תרמה רבות לחקר המקרא. הניתוח הביקורתי של תוכן הכתוב במקרא ושל נוסח הדברים קידמו את חקר המקרא.

אולם, הדחייה הכוללת של המקרא כמקור היסטורי מהימן לא עמדה במבחן ההתפתחות של חקר המורח הקדום. במקביל להתפתחות הגישה הביקורתית בחקר המקרא, הלכו ורבו ידיעותינו על "עולם המקרא". ידיעות אלה הגיעו מתגליות ארכיאולוגיות, שהלכו והצטברו, ומחשפתם ופיענוחם של חלקים נכבדים מספרות המורח הקדום.

המידע החדש האיר את המקרא באור אחר מזה של חוקרי המקרא הנזכרים. נתברר יותר ויותר, שבדברים רבים המסופרים במקרא מעוגנים במציאות זבדיסטוריה של המורח הקדום, ואינם המצאה של סופרים מאוחרים. נתגלו גילויים מפתיעים, כגון חוקי חמורבי עם זיקתם לחוקי התורה; ספור המבול, המופיע בעלילות גילגמש ומצביע על שרשיה של מסורת זו בספרות המסופוטמית; כתובתיהם של מלכי אשור על מסעות המלחמה שערכו לארץ-ישראל ולארצות הסמוכות אליה; ויהוי גויי-הים (הפלישתים ואחרים). תגליות אלה ואחרות החזירו למקרא את אמינותו כמקור היסטורי.

המקרא מרבה לעסוק בהיסטוריה דווקא לשם המגמה. רצוני לעמוד כאן על סגולה אחת מאותן הסגולות הרבות שחוכרי יידי יהודה קיל, שלדעתי היא המרכזית והיא הנותנת שגם להיסטוריוגרפיה המקראית. סגולה זו לא רק חשובה כשלעצמה אלא היא גם מסבירה ומתמצת בעיה חשובה מאוד, התופסת מקום נכבד באסכולה של הביקורת הספרותית בימינו. תכונה זו היא הדרימטיות של ההיסטוריה המקראית. היינו: המקרא כותב היסטוריה כדי להכתיב ולהדגים שמה שמתרחש עלי אדמות, והוא מסתבר כמתכונת של השתלשלות סיבה ומסובה, יש לו משמעות נוספת: הוא מתבטח בשתי ספרות מקבילות: בספירה אנשית ובספירה אלוהית-נבואית. עיקרון זה חוזר במקרא פעמים הרבה ובוואריאציות שונות. נתבונן לדוגמה באחת הפרשיות, שבחן הפכו אנשי הביקורת הספרותית החל בתלמידי ולהאוזן הגרמנים ועד חוקרים ופרשנים עבריים. לקמן נראה כי בניינם השני, לכאורה, של המבקרים, בנוי מחוץ לחוץם ההבנה של המקרא ומגמתו.

פעמים הרבה צודקים המבקרים בהצגת בעיות ובניסוח שאלות. ההבחנה המעניינת הזאת של האויריה המשמנה והמתחלפת בפרקים האלה היא הבחנה נכונה. אך במקום שאתה מוצא יתרונה של שיטת הביקורת שם אתה מוצא חסרונה: לכל הבעיות פתרון אחד (מקורות שונים), והפתרון מוכן לפני הקושיה. הבעיות שהם מציינים הן לעמים קרובות נכונות, הפתרון — לעתים רחוקות מאוד. ואן במקרה דגן כך הדבר. בצדק שואלים: על שום מה כתובים פרקי המלכת שאול בסגנונות שונים ומתחלפים? ואילו התשובה השגרתית, הנצחית — מקורות סותרים — אין בה ממש. מהו אפוא פשר דבר?

לשון אחר, הדברים המתרחשים בעולם יש להם מקבילות בספירה האלוהית, והן הנותנות להם את משמעותם. אלמלא כן, למה הנביאים צריכים לספר שמלך פלוגי מתומלך אחר קם מחחי, ושכחלמה פלוגית ניצחו וכלמה אלמונית נוצחו? כל זה מעניין אותנו מפני שלכל המתרחש בעולם האנושי, מלמד הכתוב, יש משמעות מעבר לו, הואיל ויש לו מקבילה בספירה האלוהית. זו, בעצם, הנשמה של ההיסטוריוגרפיה המקראית. והנה, דבר זה נאמר וחוזר בהרבה מקומות. במלכים א' פרק יא מביא הכתוב ששלמה חטא ועל-כן נגזר על מלכות ישראל להתפלג. אחר-כך חוזר הכתוב ומתאר בלשון של היגיון מדיני-היסטורי כיצד יצא הדבר לפועל על-ידי הוד האדומי ועל-ידי רוזן בן אליעז וירבעם בן נבט.

(א"ל, א"ל, א"ל)

מכללת הרצוג-גוש עציון
ימי עיון בתנ"ך
קיץ תש"ע